

Povídky z minulosti o současnosti

Ondřej Nezbeda (ed.) — Klára Fleyberková — Josef Chuchma — Kryštof Eder

Po souboru existenciálních povídek o samotě a společenském románu z padesátých let přichází Vratislav Maňák s experimentem. Skrze archaické a folklorní žánry zkouší vyprávět příběhy z dávné historie, které se vztahují k vášnivým diskusím dneška. Legenda „O tetřevích perlách“ vypráví o ohrožení vzácného ptáka, v úvodní povídce „O smrti staré Maši“ autor domýšlí život Ježíšovy matky Marie, který jí církve odepřela, povídka „O Žitovi“ je v podstatě příběhem kejklíře s veřejným míněním, legendou o populismu. Daří se mu ale tato témata skutečně reflektovat, nebo jde jen o osobitou literární hru?

Josefe, ve své kritice píšete, že Maňákovy povídky jsou planě nadčasové. Nezaujal vás tedy v příběhu „O smrti staré Maši“ feministický podtext nebo v legendě „O tetřevích perlách“ podtext ekologický?

JCH: Ta témata tam samozřejmě nějak jsou, ale jde o jejich naléhavost. Když se píše historická próza, tak se předpokládá, že ten obraz minulé doby má něco říkat nám, v přítomnosti. Proč taky jinak o minulosti psát? Možná pro radost. Pro mě osobně jsou ty povídky spíš bezpečnými hrátkami.

Jsou i pro vás ostatní Maňákovy povídky bezpečnými hrátkami?

KF: Já nevím, jestli bezpečnými. Pro mě je hlavní sdělení povídek v tom, že je úplně jedno, v jaké době se nacházíme, protože témata, kterým se Maňák ve své knize věnuje, se opakují v každé době. A to, s čím jsou spojená, je možná archetypálně schované víc v každém z nás než ve společnosti.

KE: Já si ale nejsem jistý, jestli to, o čem mluvíte, Kláro, chtěl Maňák docílit. Soudím podle anotace a jeho dvou rozhovorů ve *Tvaru a Kavárně Hostu*. Konkrétně mluví o tom, že *Smrt staré Maši* stojí plnou vahou v současnosti, ale má historický kostým nebo kostým starších žánrových struktur. Jenže já si myslím, že ta témata neuchopuje dnešní perspektivou. Vezměte si třeba povídku „O kupci a ševci“, která vypráví o nějaké kulturní apropriaci, ale to přece není úhel pohledu, který tam Maňák reflektuje. A není to ani něco, co by se dnes dělo. To se možná týká něčeho, co se dělo kdysi a dnes se to jen stalo aktuálním. Což není reflexe, která by nesla výpověď pro současnost. A tuhle výhradu bych vedl napříč všemi texty té knihy.

Takže v podstatě souhlasíte s tím, co říká Josef Chuchma? Že Vratislav Maňák sice vypráví o současných tématech, ale bez hlubší reflexe a naléhavosti?

JCH: Já bych k tomu ještě řekl jednu poznámku. Nejsem si jistý, že se dá jednoduše říct, že všechno, co zažívali naši předchůdci, zažíváme v jiném kontextu i my. My vůbec nevíme, jak žili lidé

Oceňuju, že se Maňák umí žánrově a stylisticky proměňovat

Klára Fleyberková
slovesná dramaturgyně
stanice Vltava

před dvěma sty lety, natož třeba před pěti sty. Vždycky jde o projekci. Řeknu to obecně na příkladu: jsem natolik starý, že jsem na vlastní kůži zažil normalizaci, takže když nastoupil Babiš do vlády a začalo se ve spojitosti s ním mluvit o normalizaci, ošival jsem se. Normalizace vypadala úplně jinak, to slovo má konkrétní obsah. Proto jsem obecně skeptický k paralelám.

KE: Maňák ale nechce dělat paralely. On chce vypovídat o současnosti, jen ve formátu, který není pro současnost úplně typický — ve stylu zkazky, arabesky, pohádky. Jenže se mu nedaří uchopit ty problémy současnosti v tom, co se děje nyní.

JCH: Tak se zkusme podívat třeba na tu povídku o pytlácích, kteří loví tetřevy někde na českoněmeckém rozhraní. Ta povídka přece vůbec nemá ekologicko-pytlácký rozměr, taková paralela tam není. Jde o obraz komunity v útlumu, rozkladu. Je to zpráva o místě, které ztrácí svou identitu, jehož součástí byli právě i ti tetřevi. O pytláctví v podstatě vůbec neběží. Už v tom, jak ty povídky vidíme takhle různě, se ukazuje, že není jasné, co je jejich tématem.

KE: Konkrétně v téhle povídce lze dotyk se současností vidět třeba

i ve vysídlování té vesnice, o to ale nejde. Já si právě myslím, že je nešťastné nebo minimálně oklešťující, když se těm povídkám takhle zvenčí nasadí nálepka alegorie. My v Česku máme alegorii asi nejvíc spojenou třeba s *Farmou zvířat*, kterou si čtenář může vyložit jedna ku jedné. Jenže kdyby se konkrétně povídka „O tetřevích perlách“ nečetla jako alegorie, měla by mnohem větší působnost.

JCH: Ano, to jste v jedné větě řekl, co nad tou povídkou cítím, a to jde o nejlepší kus z celé knihy.

Josefe, vy tvrdíte, že ta povídka nemá ekologický podtext, že je to spíš příběh rozpadu komunity. Sám Vratislav Maňák ale v jednom z rozhovorů mluvil o tom, že inspirací mu bylo vyhubení nosorožců bílých kvůli jejich rohům, které mají — stejně jako tetřeví perly — posilovat potenci. Proto je pytláci loví.

JCH: Ale to nemá s ekologií nic společného, to je prostě obraz lidí, kteří tetřevy vidí jako součást své identity, podobně jako Inuité mají za součást své identity tuleně. Inuitům se vytýká, že tuleně zabíjejí. Oni je ale nezabíjejí ve velkém a pro zisk, ale proto, že je potřebují k životu jako potravu, ke svému základnímu přežití. Takhle se tam ty interpretace nedají vkládat. Ale vidím, že Klára se nadechuje a nesouhlasí...

KF: Lehce nesouhlasím, protože si myslím, že se tam vkládat můžou a že se to po nás dokonce chce. Ta kniha přináší podloží, ve kterých jednotlivá témata můžeme nacházet, a to ekologické je jedno z nich. Samozřejmě to neznamená, že ho tam musí nalézt každý, ale nějakým způsobem tam přítomné je.

KE: U téhle povídky to tak být může, ale u jiné — konkrétně „O dvou minaretech“ nebo zmíněné „O kupci a ševci“ — tohle podloží nenajdete a autor po vás chce, aby byly čteny s jednoznačným vyzněním. A právě proto mi přijdou prvoplánové.

JCH: A já bych doplnil Kryštofa a k těmhle dvěma přidal i závěrečnou povídku „O Žitovi“.

Josef Chuchma také Maňákovi vyčítá, že jeho povídky mohly být napsány stejně před sto lety jako dnes, že je mohl napsat třicetiletý stejně jako sedmdesátiletý autor, že nejsou zaujaté současností. Opravdu se o to autor přinejmenším nesnaží? Třeba mu nejde o alegorii, ale o mnohoznačnost, kterou mu ty starší žánry umožňují. Nechce být doslovný. KF: Já naopak silně cítím, že to píše mladý autor, a to právě kvůli těm zmíněným tématům, která jsou tam schovaná — ať už je to rasismus, levná práce, nebo třeba *slow fashion*. Rozhodně jsou to témata, kterými se zaobírá právě dnešní mladší generace.

KE: Ta témata tam jsou, ale jejich zpracování mi nepřijde tak oslňující, sugestivní a naléhavé, abych si řekl, že tohle je způsob, jak se literárně k současnosti vyjadřovat.

Jde však o stylistická cvičení nebo kratochvilnou četbu, jak o tom píše Josef Chuchma?

KE: Ne, neviděl bych to jako stylistická cvičení. Myslím, že Maňák má opravdu potřebu se těmi tématy zaobírat a nějak je reflektovat, jenom si nemyslím, že spojení jeho tvůrčí invence se způsobem, jakým se vztahuje k současnosti, je to nejlepší, čeho je literatura mocna.

JCH: Tak se pojďme bavit o tom, proč Vratislav Maňák píše svou knihu tím zdobným stylem plným archaismů a novotvarů, proč ukazuje určitou stylistickou ekvilibristiku. Proč tolik krasoducha? Já pořád tvrdím, že kdybyste vám ten text dal přečíst, aniž byste věděli, kdo ho napsal, tak neřeknete, že jde o autora, kterému je třicet tři let. Mně jako pamětníkovi to třeba upomíná některé pasáže z Jiřího Šotoly, a to jsme někde úplně jinde. Přitom když si vezmete povídky z Maňákovy prvotiny, tak tam takový styl nepoužívá.

Nevychází to přirozeně z žánru romaneta, báchorky, ke kterým se Vratislav Maňák v té knize vztahuje?

KF: Právě tak to vnímám. On mě jako čtenáře chce dostat do pohádkové říše, do říše mýtů, a to nemůže udělat jinak než stylisticky, jazykem.

Není to reflexe, která by nesla výpověď pro současnost

Kryštof Eder
kritik a nakladatelský redaktor

KE: Tak to by asi mohl i jinak...

JCH: Když píše pohádku, nemusím být přece krasoduch.

KF: Volí autentický jazyk, který je přiléhavý k formě.

KE: Tady bych se Maňáka taky spíš zastal. Vy jste, Josefe, použil slovo ekvilibristika, ale tu jsem cítil spíš v jeho debutové sbírce *Šaty z igelitu*, ve které na mě ten jazyk působil neadekvátně, zbytečně ornamentálně. Podobně v Maňákově románu *Rubikova kostka*, kterým už se přesunul z bezčasí svého debutu k reflexi minulosti, k dělnické stávce v Plzni v roce 1953. Vybavuju si scénu, kde popisuje nějaký pokoj, kde koberce polehávají a deky odpočívají a podobně. U těchhle povídek a jejich forem se mi ale ten jazyk zdá přiléhavý. Maňákův styl si konečně sednul a z hlediska stylistiky je zatím nejlepší.

KF: Nehledě na to, že se umí stylisticky i žánrově proměňovat, což oceňuju, protože máme spoustu autorů, kteří mají pevně daný styl a každá jejich kniha je variantou té předchozí. Když to „stylistické cvičení“ okleštíme o pejorativní rovinu, tak přece není nic proti ničemu, že si autor hraje s myšlenkami i s formální stránkou. To vnímám naopak jako devízu.

Josefe, vy jste v závěru své recenze Maňákův styl označil za projev

zručné řemeslnosti, které chybí vnitřní naléhavost. Autor se podle vás ocitá na křižovatce, svou další knihu ukáže, jakým spisovatelem bude. Zkratkovitě řečeno — jestli bude literárním ekvilibristou, anebo se vrátí k existenciálně naléhavějšímu tónu. Proč by to mělo být buď, anebo? JCH: Já si prostě nedovedu představit, co bude ta jeho příští kniha. Je možné, že za dva roky bude publikovat další takovou a pak další a další. A bude to pořád částečně uspokojivá, částečně neuspokojivá produkce. Vybavuju si, jak Jiří Kratochvil v devadesátých letech publikoval v časopisu *Respekt* text, který adresoval Michalu Vieweghovi — psal v něm, že se musí rozhodnout, kým chce jako spisovatel být. A Viewegh se rozhodl, jak se rozhodl. V určité chvíli stojí autor na nějakém rozcestí. Když to řeknu úplně obyčejně, tak si prostě myslím, že Maňák stylem nahrazuje zkušenost. Obyčejnou lidskou zkušenost.

KF: Takže si myslíte, že má styl, ale nemá téma.

JCH: Ano. A hledá ho v tom, že píše takové povídky, o kterých říkáme: je tam trochu feminismu, je tam nějaká ekologie... Co se týče historické literatury, byl jsem odchovaný texty Vladimíra Körnera. A v těch jsem četl jako mladý člověk o bitvě u Hradce Králové, která by mě normálně nezajímala, ale v jeho literární reflexi mě to opravdu zasáhlo. Ale tohle... to je prostě takové *písání*.

Takže neoceňujete ani tu formální, nápaditou hru s žánry?

KF: Třeba nemá svoje bytostné téma, ale mně přijde zajímavé ohledávání možností, jak o těch všudypřítomných tématech psát. Nemusí je prožívat niterně, ale jsou tady, naplňují mediální svět a on přemýšlí, jak o nich mluvit jinak než explicitně, publicisticky.

KE: Jsou však ty možnosti, které Maňák představuje, dobrý způsob, jak se k tomu stavět? Já si myslím, že ne. Protože tím se ta témata nijak nově nereflektují.

A oceňuješ, Kryštofe, alespoň tu snahu vyprávět jinak, udělat

krok stranou? Nebo to pro tebe nemá žádnou hodnotu?

KE: Na to se mi těžko odpovídá, protože to je něco, co si s Maňákem přirozeně spojuju — tu nostalgii, která je ve všech jeho textech celkem evidentní. Mně se nezdá, že by ta povídková sbírka na rozdíl od *Šatů z igelitu* vykročila radikálně jinam, že by to byl nový způsob psaní. Nevidím v tom hledání způsobu výpovědi. Nebo třeba ano, ale už v políčku, které si Maňák předtím vykolíkoval. A teď uvidíme, jak se v něm bude pohybovat dál.

Josefe, vy jste říkal, že si neumíte představit, co můžete od Vratislava Maňáka příště čekat. Není to ale dobře?

JCH: Já vím, na co narážíte, ale já jsem tou ne úplně přesnou formulací chtěl říct, že jsem prostě zvědavý, o čem bude psát. Jestli bude mít téma, anebo jestli vytáhne další vějíř jakýchsi „podtémat“, na kterých bude ukazovat svou spisovatelskou dovednost. Abych odhalil ledví — mně jsou prostě bližší autoři, kteří publikují pět šest knih za život, ale každou z nich si pamatuju. Třeba Ernesto Sabato napsal tři romány za celý život. A jednu novelu. Asi přemýšlel o tom, co psát a proč vlastně psát. My jsme v zajetí strašně nadprodukce, panuje tu nesnesitelná snadnost publikování a vlastně i psaní. Já v tom ale nevidím vůbec žádný boj s překážkou.

Vratislav Maňák ale na rozdíl od jiných autorů a autorek publikuje knihy s časovým rozmezím čtyř až pěti let...

JCH: Ale mezitím vydává ještě tituly pro děti... Já bych měl ale ještě poznámku k jednomu termínu, který tu padl, a to jsou „stylistická cvičení“. On totiž nemusí být jen pejorativní. Vezměte si *Stylistická cvičení* Raymonda Queneaua, ve kterých dokazoval, co všechno jsou takzvaná stylistická cvičení s to vyjádřit, jak mocný je jazyk nástroj. A pak je druhý význam toho sousloví, a to jsou skutečně etudy, cvičení, kterými si zkoušíte druh řemeslné schopnosti. Ale to, že skvěle hrajete etudy, z vás ještě nedělá špičkového interpreta, když to přenesu do hudby. A stejně

Maňák stylem nahrazuje zkušenost. Obyčejnou lidskou zkušenost

Josef Chuchma
literární kritik, editor webu ČT art

tak je to myslím v případě Vratislava Maňáka.

S čím jste tedy tu knihu odkládali? Se zklamáním?

KE: O úplném zklamání bych nemluvil, ale ten zážitek mohl být silnější třeba už jen tím, kdyby tam nebyla ta anotace, ve které se píše, že jde o „pokus vyprávět o současnosti tak, jako by se už dávno stala a zbyla z ní jenom torza mýtů — nebo přesně naopak, je to pokus hledat v současnosti to, co z mýtů ještě zbývá“.

Ty se jako kritik při čtení řídíš propagačními texty?

KE: Řídí se tím čtenáři, kterým je ta anotace určená, a mimochodem tuhle formulaci zmiňuje i Vratislav Maňák v rozhovorech. A když tu knihu vztáhnou k tomu tvrzení na zadní straně, tak jsem zklamaný, protože v těch povídkách nic takového nenacházím.

KF: Já nemůžu říct, že bych byla vyloženě zklamaná. Mě to bavilo číst, bavila mě i ta hra s jazykem, i ta hra na hledání témat. Pro mě je to prostě kniha, která mi předkládá souhrn dnešních problémů a ukazuje mi, že mají mnohem hlubší kořeny. Celou dobu se bavíme o tom, co Vratislav

Maňák chtěl nebo nechtěl nebo měl nebo neměl, ale mně je to vlastně jedno. Mně jde o to, co se stalo, když jsem tu knihu četla — jestli mě to vedlo k nějakému přemýšlení, a pokud ano, tak je to pro mě v pořádku. Ani mě moc nezajímá, co je osobní téma Vratislava Maňáka. Samozřejmě v případě, že bych cítila, že z toho pro mě „nic neleze“ a že se mi po těch dvou stech stranách nic nestalo, tak se začnu ptát, co je špatně. Ale já jsem měla pocit, že se můžu těšit z jazyka, který třeba pro současnou českou literaturu není úplně obvyklý, mohla jsem si užívat hry, že takovým jazykem, který není současný, mluvíme o něčem, co současně je. A že si o tom, co je současné, můžu přemýšlet. Takže mě to celkem uspokojilo.

KE: V tomhle se naše zážitky s tou knihou rozcházejí, protože mě právě k dalšímu přemýšlení moc nevedla.

JCH: Já jsem tu knihu vzal jako zprávu. Zprávu o současném mladém, nesporně talentovaném autorovi, který navazuje na určitou linii české literatury, a uvědomil jsem si, jak je obtížné vstoupit na tohle území a obstát v něm. Když zůstanu jen u zmíněného Vladimíra Kőrnera, tak on o svých tématech, jako bylo češství od svatého Václava až po devatenácté století, začal uvažovat až ve zralém věku. A já si prostě myslím, že Vratislav Maňák na sebe vzal, ačkoli tady o tom mluvíme jako o díle rozverných vyprávění, docela těžký úkol, kterému nedostal i proto, že to nemá dostatečně domyšlené. Něčím, co je dílem životní zkušenost, dílem určité věci, které se ve vás ukládají roky a roky, až jim nějakým způsobem porozumíte. Teprve pak můžete skrze minulost vyprávět k přítomnosti. Sami jste často zmínili, že se Maňák témat „dotýká“. A já si právě myslím, že on i přes ten barvitý jazyk zůstal u publicistické reflexe. Že tomu chybí reflexe existenciální. Protože jaká jiná má smysl, pokud píšete historickou prózu a chcete něco říct k současnosti?

Poslechněte si kritickou diskusi naživo na Hostcastu Kverulanti. Najdete ji na Spotify a dalších platformách.

